

Bergastenen – Transkribering av podcast

0.01– 0.35 (Telefonsamtal från bilen)

Johanna Ulfsdotter: Västernorrlands museum, Johanna.

Jens Wieselblad Nilsson: Hej Johanna, det var Jens.

Johanna: Jamen hej.

Jens: Har du satt på kaffe? Jag tror jag är på väg. Jag kör på någon grusväg upp till din gård.

Johanna: Jajamän, det klart. Dukat i solen.

Jens: Ja, vad härligt. Då ses vi snart då!

Johanna: Jättefint. Det gör vi!

Jens: Hej hej!

00.19 – 00.35 (Musik Outro)

Jens: Hej. Jag heter Jens Wieselblad Nilsson och det här är Västernorrlands museums egen podd som ni lyssnar till. Här pratar vi om historiska intressanta saker, platser och händelser från och i vårt vackra län. Dagens avsnitt, det handlar om en runsten i Berga by som ligger i Njurunda söder om Sundsvall. Det här är den enda runstenen i Medelpad som man med säkerhet vet står på sin ursprungliga plats. Det ni. Och nya rön är också på gång om vad som egentligen står på den här runstenen. Men i väntan på dem tar jag en kaffe och en promenad till den så kallade Bergastenen. Jag går med Johanna Ulfsdotter och hon är antikvarie på läns museet och bor alldeles i närheten.

01.21 (Jens och Johanna går mot Bergastenen)

Jens: Var det medvetet när du flyttade hit att du tänkte när du flyttade hit: Här är det en runsten, hit vill jag flytta.

Johanna: Nej det var det inte, det var andra förutsättningar och förhållanden.

Jens: Så det var en bonus kan man säga?

Johanna: Ja det var verkligen en bonus.

Jens: Men du, runstenar. Vad kan man säga om dem?

Johanna: Ja du. Det kan man säga jättemycket om. Det är spännande. En av våra första skriftliga lämningar. Faktiskt. Det skrivna språket. Om vi tittar i nordisk historia. Och runstenar finns ju spridd över hela Skandinavien. Ända från, jamen, tidig vikingatid och framåt.

Jens: Hur ser det ut i Västernorrland? Med runstenar?

Johanna: Jag vet att den senaste forskningen tror att det har funnits 19 i Medelpad. Totalt från början. Och idag är det 14 kvar.

Jens: Är det mycket om man jämför med övriga landet?

Johanna: Nej, det är det inte. Det är mycket om man jämför med Mellannorrland. För i Ångermanland har man inte hittat någon. Och i Jämtland finns det bara en.

Jens: Just det. Den har jag hört talas om. Frösöstenen.

Johanna: Och kommer man längre söderut så ökar ju antalet runstenar. Där det kanske har största koncentrationen kring Mälardalen.

Jens: Men du säger att det inte finns något norr om Frösön? Är det den nordligaste?

Johanna: Ja, i Sverige. Det finns några stycken längre norrut i Norge. Men i Sverige är Frösön den nordligaste. Och det är ju en jätteintressant företeelse. För någonstans stannade runristartraditionen i Medelpad. Och den sträcktes inte längre. Den slog liksom inte igenom.

Jens: Vi hade annat för oss. Det var liksom inte "Det där är något sörlänningarna håller på med".

Johanna: Ja, det är ju kulturellt betingat naturligtvis. I Medelpad ser man att stenarna har mycket med kristnandet att göra. Att det också är ett sätt att befästa den nya tron.

Jens: Just det.

Johanna: Det är ju kanske det tydligaste budskapet. Nu ska vi gå vänster här.

Jens: Nu är vi på en vanlig väg.

Johanna: Nu är vi framme i Berga by, där runstenen ligger. Och det här är en by som ligger utefter en bergskant. Och med ett gammalt, liksom... bykärna. Den ligger som på en höjd mitt i byn.

Jens: Är det vad man ser bortanför lägdan där hästarna är?

Johanna: Ja, det är det man ser längre bort. Och går vi fram lite grann så ser vi också den forna dalgången. Det här har varit en havsvik och det är ju odlingsmark idag. Så den här stenen den står vid en gammal bytomt. Det finns ett par gravar i närheten och en gammal hamn. Och är ju faktiskt den enda som vi känner till som står på ursprunglig plats.

Jens: Ja, och det är Bergastenen vi pratar om?

Johanna: Ja, vi ska gå till Bergastenen. Precis.

Jens: Ja, vad mysigt. Ser man den härifrån?

Johanna: Nja, man kan skönja den bakom den där stora björken. Men vi får gå en liten sväng och ta oss dit.

Jens: En liten promenad.

Johanna: Ja, vi måste ner i åkerkanten och söka oss fram.

04.25 – 04.30 (Ljud av personer som går i högt gräs)
04.31

Jens: Nu går vi alltså på en ängsväg eller en lägda. Eller vad man säger.

Johanna: Det går en väg här, ner runt den här, liksom kullen som den gamla bytomten låg på.

Jens: Här är det som en kulle, en backe upp. Där bodde man då.

Johanna: Vi går liksom vid strandkanten.

Jens: Strandkanten, som det har varit då. Ja, det är badväder. Synd att det inte är vatten här nu.

Johanna: Ja. Det finns en liten pöl kvar, som en liten rest. En bergatjärna, som vi kallar det för.

Jens: Får se om vi hinner med ett dopp sen.

Johanna: Ja.

05.05-05.16 (Ljud av fågelkvitter. Jens och Johanna kommer fram till Bergastenen)

Jens: Nu kan man se den uppe på kullen.

Johanna: Där uppe är den ja.

05.18

Jens: Nu har vi tagit oss fram till stenen.

Johanna: Ja.

Jens: Den ser precis ut som en bautasten i Asterix och Obelix. Och så är det ett kors på den. Man ser ju jättetydligt att det är runskrifter runt sådär, på ett klassiskt vis. På kanterna då.

Johanna: Här ser man. Det är många gånger de här draxlingorna som man också ser är så typiska för den här ornamentiken eller stildragen.

Jens: Draxlingor, är det vad du kallar det här?

Johanna: Det är det som man ofta lägger texten i. Och den kan man liksom datera. Om du tittar noga här ser du att här är svansen.

Jens: Är det som ett avslut där?

Johanna: Ja.

Jens: Just det. Det är som en krumelur där uppe.

Johanna: Och så ringlar det sig. Och här har vi haft något form av huvud. Nu är det lite svårt–

Jens: Ja, det är ärgat.

Johanna: –att tyda det. Det finns lite spår efter den röda färgen. Men jag vet att vår konservator Anne har varit här och kanske inspekterat på uppdrag. Så man har ju kontinuerlig översyn över runstenarna.

Jens: Kollar till dem?

Johanna: Ja.

Jens: Är man där och fyller i?

Johanna: Ja, på vissa håll gör man absolut det. Jag vet inte vad den här ligger i för status. Men man ser att man skulle kunna fylla i lite grann av skriften här. Och de här drakslingorna kan man datera. Det finns ganska utförlig forskning kring det, så då kan du också se hur det rent stilhistoriskt förändras och sätta in det i rätt tidsera.

Jens: Just det. Och den ligger precis där branten börjar ner mot vattnet. Där vattnet var förut, kanske.

Johanna: Man kan nästan känna hur det skvalpar vatten här och att båtarna ligger på rad.

Jens: Den här ville man att folk skulle se.

Johanna: Ja ja, absolut. Det kan vi väl säga är väldigt typiskt för runstensresningen. De är strategiskt placerade efter särskilt kommunikationsleder. Och farleder på vatten. Kanske vid broar, vid korsningar. De ska synas, det är många som ska kunna läsa den här. Den här är minnen efter personer som förmodligen var väldigt betydelsefulla för personer på den här platsen.

Jens: Vad står det då?

Johanna: Ja, den här är faktiskt lite spännande. Jag ska försöka läsa.

Jens: Här står det en skylt brevid.

Johanna: På fornnordiska står det: *Alþruðr ok Sigræifr rettu stæin þenna æftir Giskingr, faður sinn, ok æftir Disvi, móður sína.*

Jens: Det är alltså inte Sagan om ringen vi hör nu utan en runsten i Berga (skratt).

Johanna: Ett amatörförsök (skratt).

Jens: Det var säkert ganska nära. Det lät ju väldigt, sådär, som man skulle kunna tänka sig.

Johanna: Det är mycket läspljud. Det påminner en hel del om isländskan och älvdalsmål. Det här är fornnordiska och då hade vi mer gemensamma drag. Ska vi översätta det står det, enligt den här översättningen som jag läser på Riksantikvarieämbetets skylt som står här nu.

Jens: Det står alltså en skylt brevid där det står lite informationen om den här stenen.

Johanna: Ja. Då står det: *Altrud och Sigfrid, Sigrev, reste denna sten efter Gisking fader sin och efter Dis, sin moder.* Nu vet jag att den här tolkningen är lite under revidering.

Jens: Under lupp.

Johanna: Ja, den är under lupp.

Jens: Vad är det man studsar på då?

Johanna: Det man studsar på är kvinnonamnet, eller mansnamnet Sigrev, som man nu har, med nya rön och ny forskning, så tror man inte att det här är en man. Utan man tror att det är en kvinna. Sigfridthi tror jag att vi närmar oss. Och att man gjort vissa omtolkningar utav runstavarna.

Jens: Men Altrud, är då också ett kvinnonamn då?

Johanna: Ja.

Jens: Altrud och Sig...?

Johanna: Sigfridthi. Kanske Sigrid är det närmsta moderna namnet.

Jens: Reste den här stenen efter...?

Johanna: Gisking sin fader och efter Dis sin mor. Då blir den lite unik av att det är två döttrar som reser en sten efter sina föräldrar. Och det här namnet Gisking vet jag också ligger lite under lupp. Och att det kanske är ett hårdare uttal, alltså *Kisk*, med K. Och att det är ett väldigt ovanligt namn. Jag tror att, men det här kan vi ju kolla upp, eller så kan ni som lyssnar kan ju gå in på –

Jens: Det här är Googlebart.

Johanna: Ja, det här är Googlebart. Att det faktiskt är enda stenen med just det mansnamnet det nämns på. Åtminstone väldigt ovanligt. Gisking. Och den här kvinnan Dis, hon –

Jens: Modern då?

Johanna: Modern, ja. Man tror att hon i sin tur har rest en sten i Attmar tidigare. För Dis, det namnet, finns på en till sten i Medelpad. Och man tror kanske att det är samma kvinna.

Jens: Kan vara samma.

Johanna: Det kan vara samma kvinna som, i sin ungdom då, reste en sten till sina föräldrar i Attmar. Och då står det så här, nu måste jag nog läsa innantill. Det är lite spännande.

Jens: Ja, du har någon bok med dig?

Johanna: Det är en lite gammal bok. Vi har både Attmar stora och Attmar lilla.

Jens: Och där står det?

Johanna: Jaha, det var Altrud, det var inte Dis. Jag glömde bort. Jag sa fel där. Det är Altrud som nämnts på två ställen.

Jens: Ja, den första...?

Johanna: Ja, den första kvinnan. Precis. Och där tror man att det kan ha varit samma person. *Håkan lät resa denna sten efter Stygns sin bror och Altrud sin moder. Gud och Guds moder hjälpe deras själ.*

Jens: Och den ser, ja inte likadan ut tecknad, men det är ju de här ormarna med språk och så. Och ett kors. Som påminner om det vi har framför oss här. På Bergastenen då.

Johanna: Ja, precis. Den här stenen då, eller alla medelpadstenar är ju under lupp om vi använder det uttrycket, och den nya forskningen innebär att man kan 3D-skanna en sten. Så du kan verkligen se på mikromikromikronivå hur man har mejslat fram runorna. Och just Attmarstenen, både stora och lilla, men just den stora stenen den har man nu lite nya teorier kring. För det fanns en runristare i Uppland som hette Åsmund och han var superduktig.

Jens: Han var bra på det här med runstenar.

Johanna: Han kunde det här. Han gjorde snygga runstenar.

Jens: Jaha ja.

Johanna: Och man ser att Attmarstenen, den är liksom lite influerad av den här Åsmund. Så man har tänkt att Medelpads runristare har fått lite inspiration från Åsmund.

Jens: Han var liksom runristarnas Picasso.

Johanna: Ja, en trendsättare så där. Men det som gör att den här runstenen, genom med kvinnonamnet Altrud som sen återfinns där för här är hon barn eller ung och på Attmarstenen är hon en moder. Att man tror att det kanske är samma. Attmarstenen är bland de större som finns i Medelpad. Annars är ju våra stenar ganska små om man jämför med söderut och upplandstrakten.

Jens: Vi ville inte skryta.

Johanna: Nej men vi var ju lite föregångare i stället då. I och med att det var ganska tidigt. Och det har gjort att forskningen kring Attmarstenen har liksom slagit över ända.

Jens: Jaha.

Johanna: Att man har liksom vänt lite grann på teorierna. Kan det vara så att den här Åsmund faktiskt kanske kom från Medelpad? Och sedan tog sig ner till Uppland och blev den här stora ristaren? Det kanske inte är så att han influerade—

Jens: Det är en lockade tanke tycker jag.

Johanna: Ja, det är ju det.

Jens: Att han kommer från oss. Det är vår Picasso.

Johanna: Ja och det är väl den senaste starka teorin. Han kom faktiskt härifrån. Och Attmarstenen kan vara ett av hans första verk. Och sen så har han förfinat sitt arbete och sen blir han en sån här framstående, duktig mejslare nere, i senare tid. Och det är för att man kan följa vissa stenar på vägen från Medelpad ner till Uppland. Man ser att Åsmund har varit här och mejslat.

Jens: Handelsresande i runstenar.

Johanna: Ja, men det här var nog ganska eftertraktat. Om man var en duktig runstensristare så kunde man nog få viktiga uppdrag. Det här är ändå samhällets överklass som på ett eller annat sätt ska befästa både sin historia, sin berättelse och sin makt.

Jens: Och status.

Johanna: Ja, precis. Men det är ju jättespännande för det gör att man med de här 3D-skanningarna kan du komma ner på en sådan nivå att du till och med kan se hur pass slipade mejslar du använder, och hur du hugger. Om det var trubbiga redskap eller om det var nyslipade. Så det är så spännande att få se vad den forskningen kommer leda till.

Jens: När får vi veta det då?

Johanna: Jag tror att det är i dagarna. Jag försökte söka. Boken ska nog släppas. Om den inte redan har släppts och jag inte har hittat igen den, så är det nära.

Jens: Så det vara så att när podden släppts, då har vi nya rön?

Johanna: Så kan det vara. Absolut.

Jens: Gud vad spännande.

Johanna: Ja, det är jättespännande. Och det är ju mycket kring den här forskningen som kan visa... Medelpads runstenar har lite egenheter på språk. Dels är det några utav runorna som man har förenklat. Sen använder man dem ibland lite grann bak och fram. Man har inga mellanslag, som vi skulle säga som på tangentbordet, utan all text ligger löpande. Det är inga mellanpunkter. Man har ju punkter annars mellan orden. Här skriver man allting i en enda lång radda.

Jens: Tänk om någon hade sagt det till mig när jag gick i ettan, tvåan, trean, fyran. Då hade jag haft höga betyg.

Johanna: Ja, precis (skratt). Det kanske är något som ligger kvar. Det är så spännande av att vi faktiskt kommer de här personerna nära. Vi vet att de bodde här. Vi kan få ett hum om hur språket lät genom att försöka läsa det här fornnordiska ljudet. Och det kan man faktiskt lyssna lite grann på Riksantikvarieämbetets hemsida, på fler stenar som man faktiskt har talat in på så korrekt sätt man tror. Men sen också är det här så tydliga spår som är över 1000 år gamla och som fortfarande står kvar i landskapet. Jag tycker det är hissnande och superspännande faktiskt. Att det här är då, ja kanske inte dåtidens Facebook, men nästan. Man ville visa upp sig, man ville berätta: Här är jag. Man ville att fler skulle kunna läsa det budskap som jag skriver på den här stenen. Det är väl precis det vi jobbar med på Facebook och sociala medier.

Jens: Det är exakt samma sak.

Johanna: Det här, apropå uttrycket ”det är ristat i sten”, det här är verkligen ristat i sten. Och vi kan fortfarande stå här och se skriften, även om vi kanske inte kan läsa den helt och hållet så har vi hjälp med små skyltar och översättning och så. Och det är lätt att lära sig om man vill.

Jens: Det uttrycket dog ju då. ”Det är inte ristat i sten” – Jo det är det!

Johanna: Jo det är det (skratt). Nu har jag ristat det, nu står det här.

Jens: Exakt. Men du, fanns det några andra lämningar här? Du nämnde några gravar för ett tag sedan.

Johanna: Ja, det ligger en liten gravhög här intill. Vid den här stora björken. Sen är ju Berga gamla bytomt, det är det du ser på kullen här uppe. Och det kan vi väl förmoda har samma anor som den här stenen faktiskt.

Jens: Det har inte gjorts några utgrävningar här?

Johanna: Nej, det har inte det. För många av de gårdar som etableras under vikingatiden, tidigt 1000-tal, de är ju kvar. De kan vi ofta se i sta-namntraditionen. Finsta. Ljusta. Det här *sta*, det betyder boplat, bosättning. Här har man slagit sig ner. Det är ganska...kring samma tid. Sen när man följer den här dalgången en liten bit bort, ovanför den lilla pölen där, Bergatjärn, där har det legat ett gravfält om sex gravar. Idag är det bara tre stycken kvar.

Jens: Ja... Vadå? Hur kan det bara vara tre kvar?

Johanna: Man odlade liksom bort ju mer odlingsmark man har behövt under århundradena, för det har ju varit ganska fattigt i vårt land, så har man också flyttat undan sådant som är i vägen. Och gravhögar är ju lite... kanske i vägen. Det är ju i regel stenhögar eller stensättningar. Man brukar kalla det för att man har odlat bort. Det finns tre stycken kvar av de gravarna längst bort i den här dalgången. Och där ska det dras fram en vattenledning. Så arkeologerna ska faktiskt hit och göra lite undersökningar. Har vi tur så kommer det fram någonting mer–

Jens: Vad spännande!

Johanna: –kring den här byns historia. Ja, det kommer bli jättespännande.

Jens: Det hoppas vi på. Men du, om man skulle sammanfatta lite på den här Bergastenen. Tre coola saker som vi kan ta med oss – vad skulle du säga då?

Johanna: Dels är det spännande att tänka sig att det är två döttrar som har bott här i början på 1000-talet och som rester den här stenen efter sina föräldrar. Det tycker jag är spännande.

Jens: Ja.

Johanna: Ja. Och sedan den här faderns namn, Gisking, eller Kisking.

Jens: Det är ganska ovanligt.

Johanna: Det var lite ovanligt. Det kanske vi kan få veta lite mer om. Var kom han ifrån? Varför är det ovanligt här? Det, ja...

Jens: Och en sista sak.

Johanna: Att den står på ursprunglig plats.

Jens: Ja, det är häftigt.

Johanna: Att den faktiskt står här där de reste den.

Jens: Det var här det var.

Johanna: Det var här det hände.

Jens: Underbart, Johanna. Och vilken trevlig promenad och väg hit också måste jag säga. Det var väldigt trevligt att få träffa dig. Vad gör vi nu? Ska vi ta ett dopp i den där lilla pölen?

Johanna: Ja, vi kanske måste göra det. Får se om vi hittar någon brygga vi kan kasta oss ut på.

Jens: Ja (skratt). Vi får göra det. Tack för samtalet!

Johanna: Tack själv!

Jens: Hej hej!

Johanna: Hej hej!

18.18 – 18.34 (*Musik Outro*)